

Brug bolden 1

Gamle lege og boldspil

Indhold i dette hæfte:

Forord: Boldens historie	3
Fedtefad og trebold	5
Tårnbold	7
Langbold	8
So i hul	11
Stanto	14
Tibold	16
Vigebold	18
Dæk	20
Krydsbold	22

“Brug bolden 1 – gamle boldlege og spil” er udgivet af DGI i forbindelse med Boldens Arena ved Landsstævne 2006.

Alle lege i dette hæfte er fra Gerlev Legepark/Idræthistorisk Værksted. Læs mere på www.gerlev.dk

Hæftet er redigeret af Kirsten Harkjær Larsen, DGI kommunikation.

Andre hæfter i serien:

- 2: Historien om håndbold
- 3: Idéer på spil
- 4: Flere idéer på spil

Forord - boldens historie

Har du en bold? De fleste børn og unge har en eller flere bolde; fodbolde, håndbolde, bordtennisbolde, badebolde, gymnastikbolde, gummibolde eller bare bolde...

Alle bolde har særlige egenskaber, som passer til den leg, idræt eller sport bolden bruges til. Bolden ligger godt i hånden, når du kaster, og den er let at gribe. Dine bolde kan hoppe, hvis du kaster dem mod jorden. Fodbolden kan tåle, at du sparker til den. Det er ikke noget, du tænker over. Sådan er bolde bare. Bliver de væk, køber du en ny.

Sådan har det ikke altid været. Før var de kostbare og tog lang tid at fremstille. Man har fundet bolde i Danmark helt fra middelalderen, men de var ikke almindelige som i dag. Ofte måtte man spille med sten, kæppe eller pinde. Mange af fortidens lege og idrætter udføres med ingen eller meget enkle redskaber.

År 1905: Opskrift på en bold

En beskrivelse fra Stillinge på Vestsjælland år 1905 fortæller, hvordan man laver sig en bold.

1. Inderst et par korkpropper. Uden om propperne vikler man "trævlegarn", trævlet op af en gammel strømpe.
2. Så tager man bolden med ind i en kostald, væder den godt med spyt og ruller den rundt på en langhåret ko. Dermed sætter et tykt lag af kohår sig på bolden. Man bliver ved med at rulle og spytte, indtil bolden er 7 til 8 cm stor.
3. Så omvikles bolden igen med "trævlegarn" fra en strømpe. Derefter med garnsnor i kontrastfarver som opdeler bolden i fire eller otte felter fra "pol til pol", måske får bolden også en snor midt i som "ækvator".
4. I de felter man får frem, syr man kædesting i forskellige farver, så bolden bliver flot, farverig og holdbar.
5. Bolden kan også betrækkes med stof eller læder.
6. Nu har man lavet sig en bold f.eks. til langbold!

Beskrivelsen er fra bogen: "Gamle Idrætslege i Danmark bind 1-4", af idrætsforsker Jørn Møller.

Fedtefad og trebold

Antal: 3-6 personer

Redskaber: en mindre bold

Plads: en græsplæne eller et stort gulv.

Fedtefad – en gribeleg:

I er tre spillere, stil jer på en linje. De to yderste spillere har ansigtet mod hinanden. Den tredje står i midten vendt mod den spiller, som har bolden. Nu handler legen om, at de to yderste spillere skal kaste bolden til hinanden, mens spilleren i midten skal forsøge at gribe bolden. Lykkes det at gribe, afløser man den spiller, som kastede.

Trebold – en stikboldleg:

Stå ligesom i fedtefad. Men i stedet for at kaste til hinanden, skal de to yderste spillere samarbejde og "stikke" den midterste spiller med bolden. Det handler om at undgå at blive ramt så længe som muligt. Når midterspillerne bliver "stukket", afløser man den spiller, som har "skudt" bolde mod én.

I begge lege:

Er man flere end tre, kan der stå flere i midten, og de øvrige spillere danner en kreds uden om.

Man kan gøre begge lege meget svære ved at spillerne skal sidde ned. Det gjorde man i jernalderen!

Historien: På tegningen kan du se tre mennesker, som sidder og spiller bold. Det kan være et spil, som minder om fedtefad eller trebold.

Tegningen er lavet efter udsmykningen, som fandtes på Guldhornene, som stammer fra jernalderen.

Tårnbold

Antal: 10–15 personer

Redskaber: bold, gerne skumbold og en trefod (brug 3 pinde som samles med en elastik i toppen)

Plads: græsplæne, flisegård eller stort gulv.

Legen: Spillerne danner kreds, og en let trefod anbringes i centrum. En spiller vælges til vogter.

Det gælder nu om for de øvrige at spille sammen, så de rammer trefoden. Lykkes det, byttes plads med vogteren.

Har man en stor "Push-ball" eller "Medicin-bold", kan den bruges som tårn.

Historien: Der er kilder tilbage til 1915. Spillet er muligvis en pædagogisk konstruktion.

Langbold

Antal: 4-25 personer

Redskaber: bold af gummi eller en tennisbold, boldtræ og markeringskegler

Spilleplads: græsplæne, asfaltgård eller stort gulv. Før spillede man på vejen. Området er 25-50 meter langt og 6-15 meter bredt. Kegler markerer for-, bag- og sidelinjer.

Legen: Deltagerne deles i to hold – et udehold og et indehold.

1. Udeholdet fordeler sig i "marken". Indeholdet stiller sig på en række bag forlinjen i den ene ende af spillepladsen.
2. Udeholdet vælger en opgiver, som stiller sig frontalt mod indeholdet, cirka 2 meter væk. Opgiveren sigter mod spillerens højre skulder, og kaster bolden i en blød bue i retning mod den første spiller på indeholdet.
3. Spilleren fra indeholdet skal med boldtræet forsøge at slå bolden ud i marken. Bolden skal lande inden for sidelinierne, ellers er den ude, og spilleren er død.

4. Spilleren kan bruge op til 3 forsøg på at ramme bolden, men må løbe når som helst i et forsøg på at komme ned bag baglinjen. Under løbet skal spilleren undgå at blive stukket af udeholdet. Bliver spilleren ramt med bolden, er han død.
5. Spilleren skal tilbage igen bag opgiverlinjen, før indeholdet kan score et point. Også på tilbagevejen skal spilleren undgå at blive stukket, men han dør, hvis han bliver stukket eller grebet ud.
6. Hvis spilleren "dør", går han bagerst i rækken, og venter på sin tur.
7. Når indeholdet har tre døde, skifter holdene plads.
8. Der spilles på tid eller på et antal aftalte runder.

Udfordringen i spillet ligger i en god undvigelsestaktik, hvis man spiller på indeholdet, og evnen til at løbe på det rigtige tidspunkt. Udeholdet skal finde en taktik, så løberen kan rammes med bolden.

Variation: Spillet kan også spilles uden boldtræ, hvor bolden kastes ud. Så kan man spille med en blød bold, som det ikke gør ondt at blive stukket med.

Historien: I 1800-tallet var boldspil næsten altid lig med langbold. I Danmark kan denne form føres tilbage til 1700-tallet, men spillet menes at stamme fra middelalderen.

Man spillede især om foråret og i skumringen tidligt på sommeren.

Fra midt i 1800-tallet var langbold på skemaet på kostskolerne i Sorø og Herlufsholm og Københavns Boldklub, KB, stiftet 1876, som en af landets første boldklubber, havde som formål at opøve ungdommen i at spille langbold.

Spillet var vidt udbredt over hele Europa, undtagen på de britiske øer.

So i hul

Antal: 6–15 personer

Redskaber: en mindre bold, en hockeystok og en hulahopring pr. spiller

Spilleplads: græsplæne, asfaltgård eller stort gulv.

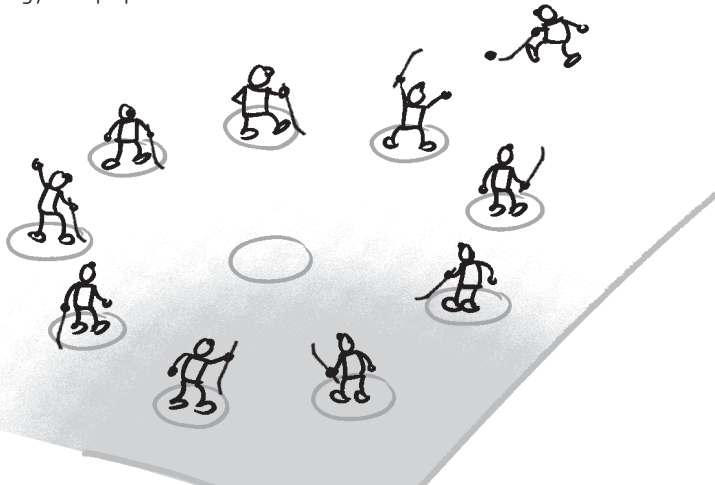
So i hul er et boldspil, som hyrderne spillede i middelalderen. Det er meget anderledes i sin opbygning end nutidens boldspil og kan synes indviklet – men prøv alligevel!

Legen: Først anlægges banen, som der spilles på, ved hjælp af hulahopringene. Midt i lægges én hulahopring. Det er "sohullet". 10 meter fra centrum lægges de andre hulahopringe i en stor cirkel med cirka 3 meter mellem hver. Det er "landsbyens gårde". Alle spillere forsyner sig med en stok, og én spiller vælges til "sodriver". Alle spillere, undtagen sodriveren, tager opstilling ved en gård. Man ejer gården, så længe man markerer med sin stok i hulahopringen.

Sodriveren står uden for landsbyen og skal nu forsøge med sin stok at drive "soen", dvs. spille bolden, ind til sohullet i midten.

De andre spillere, som står ved deres hulahopring, er gårdejere. De skal forsøge at holde sodriveren uden for landsbyen ved at slå soen, dvs. bolden væk, når han nærmer sig. Samtidig skal gårdjerne passe på deres gård.

I stedet for at gå imod sohullet i centrum, kan sodriveren vælge at stjæle en gård ved at anbringe sin stok i en hulahopring. Så er gårdejereren, som havde hulahopringen, den nye sodriver, og legen begynder forfra.

Lykkes det sodriveren at drive soen i hul, har han vundet. Så lægges sodriverens stok over sohullet, og de andre spilleres stokke på tværs af denne. Med sin egen stok kaster sodriveren de andres stokke i luften. Så gælder det for alle om at finde en ny stok og erobre en gård. Sidste mand, som ikke får en gård, er ny sodriver, og starter uden for landsbyen.

Går legen trægt, må enhver, undtagen sodriveren, råbe "bytte gårde". Så skal alle skifte gårde. Det giver sodriveren en mulighed for at snuppe en gård i forvirringen. Den som ingen gård får, er ny sodriver, og legen begynder på ny.

Historien: So i hul er et gammelt stokkespil og forløberen for de hockeyspil, vi kender i dag. Skriftlige kilder går tilbage til Tyskland år 1796, men spillet er ældre og var udbredt i mange lande i Europa.

So i hul er et billede på en gammeldags landsby. Sodriveren er bunden af landsbyens hierarki og prøver at arbejde sig op ved godt spil eller ved at benytte de muligheder, som opstår. Gårdfolkenene passer på deres gård og er nødt til at arbejde sammen om at beskytte landsbyen - det klassiske dilemma mellem at hytte eget skind eller arbejde for fællesskabet.

Stanto

Antal: 5-12 personer

Redskaber: bold, gerne skumbold

Spilleplads: græsplæne, flisegård eller stort gulv.

Legen: Spillerne tager opstilling omkring en boldholder. Stanto startes ved, at boldholderen kaster bolden højt op i luften, og råber navnet på én af de andre. Alle løber væk så hurtigt som muligt. Den, hvis navn er blevet råbt, skal hurtigst muligt fange bolden og råbe: "STANTO!", hvorefter alle stopper.

Boldholderen må nu tage "tre skridt og en spytklat" og herefter forsøge at ramme en af deltagerne med bolden. Bliver vedkommende ramt, får han et "minus", hvis ikke, får kasteren et "minus".

Ved tre minusser er man "dødsdømt" og skal "stenes". Dette foregår ved, at den dødsdømte stiller sig foroverbøjet foran de andre i en afstand af 8-10 meter.

Alle deltagere har ét forsøg til at ramme den dødsdømte bagi med bolden!

Historien: Stanto er blevet spillet mange steder i Danmark. Kilderne stammer fra begyndelsen af det tyvende århundrede, men legen er formentlig ældre.

Tibold

Antal: 2-6 personer

Redskaber: lille gummibold

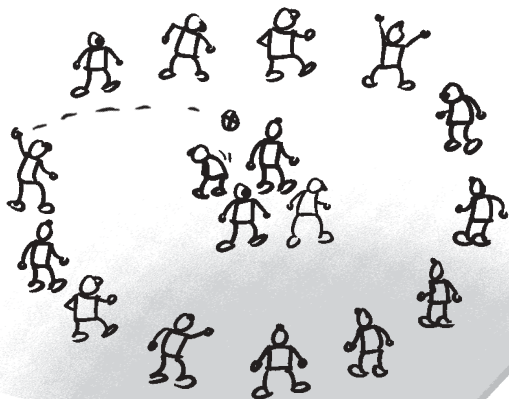
Spilleplads: mur eller væg ved en plads med asfalt, fliser, fast grus eller et stort gulv.

Legen: Tibold spilles op ad en jævn mur eller væg. Man skal prøve at gennemføre 10 ture med bolden. Turene bliver stadigt sværere. Hvis en spiller fejler i et kast eller taber bolden, er han ude og må vente på, at det igen bliver hans tur.

1. Kast bolden op mod muren, og grib den med begge hænder.
2. Slå bolden med håndfladen op mod muren to gange, og grib den med begge hænder.
3. Slå bolden med håndfladen op mod muren og klap hænderne mod brystet og grib så bolden, i alt tre gange.
4. Slå bolden med håndfladen op mod muren og klap i hænderne foran, bagved og foran kroppen, før bolden gribes.
5. Slå bolden op i luften med håndfladen fem gange! Derefter slås bolden op mod muren, og grib den med begge hænder.

6. Kast bolden under det ene ben og op mod muren. Grib den med begge hænder.
7. Den ene hånd fatter om den anden underarm, så de bliver en ring. Med den fri hånd skal bolden slås op mod muren syv gange i træk!
8. Med den ene hånd kastes bolden bagom kroppen op mod muren, og gribes med begge hænder.
9. Den ene hånd støtter mod muren, og bolden kastes op om den støttende arm, og gribes med den frie hånd.
10. Bolden kastes bagfra, over ryggen op mod muren, og gribes med begge hænder. SLUT - BRAVO!

Historien: Tibold kan spilles på mange måder. Denne udgave stammer fra børn i København i 1909.

Vigebold

Antal: 12-20 personer

Redskaber: bold, gerne skumbold

Spilleplads: græsplæne, flisegård eller stort gulv.

Legen: En stikboldleg for 16 deltagere eller flere. Man tager opstilling i en stor kreds med 4 personer i midten.

Det gælder nu for deltagerne i kredsen om at stikke, dvs. ramme, de fire i midten med bolden. Det er ikke tilladt at løbe med bolden, men man må gerne spille sammen.

De fire skal på alle måder forsøge at undvige. Rammes de med bolden, går de ud i kredsen.

Når der er én deltager tilbage i kredsen, kåres vedkommende som "konge".

Herefter starter en ny runde med fire nye i midten.

Efter fire runder kommer finalerunden, hvor de fire konger kommer ind i midten.

Den sidste, der er tilbage, er "kejser".

Historien: Der er kilder på legen fra 1931, men legen er formentlig ældre.

Dæk

Antal: 8-18 personer.

Redskaber: gummibold, et gærde (en stor sten eller et bræt på en meter), et boldtræ

Spilleplads: en græsplæne, flisegård eller en hal.

Dæk er et cricketlignende spil med et gærde. I Sønderjylland blev dæk spillet på følgende måde:

1. Deltagerne deles i et indehold og et udehold.
2. En af udeholdets spillere fungerer som opgiver, står 5-6 meter fra gærdet, og skal med underhåndskast forsøge at ramme gærdet.
3. En spiller fra indeholdet er "dækker", og skal dække gærdet med boldtræet.
4. Dækkeren forsøger at slå bolden længst muligt væk og derefter vinde point ved at løbe til et af tre mål (sten eller kegler) i forskellig afstand 3, 5 og 7 meter, der giver hver 1, 3 og 5 point.

5. Når opgiveren rammer gærdet, eller bolden gribes af udeholdet, er dækkeren færdig, og næste mand på indeholdet træder til. Den, der griber bolden, får en ekstra tur ved gærdet, når det bliver hans tur.
6. Når alle dækkere er slået ud, bytter udeholdet og indeholdet plads.

Historien: Cricket blev introduceret i Danmark 1801 i form af portbold. Spillet dæk er formentligt ældre. I slutningen af 1800-tallet var mange mennesker meget interesseret i engelsk kultur, hvilket bl.a. medførte at Københavns Boldklub, KB, indførte fodbold i 1879, cricketet i 1882 og tennis i 1883. Det var på det tidspunkt at langbold i KB måtte vige for de spil, vi kender i dag.

Krydsbold

Antal: 12-32

Redskab: bolde (gymnastikbolde) 2 eller flere

Spilleplads: græsareal, asfalt, eller hal.

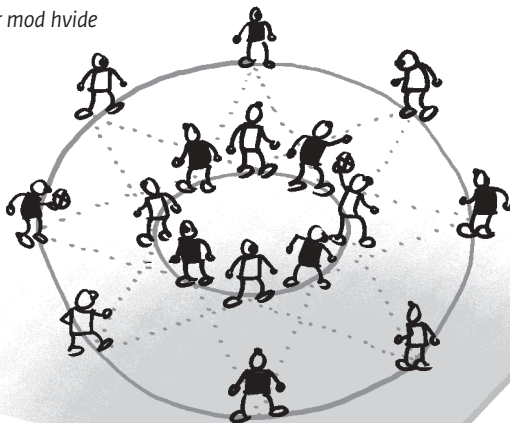
1. Krydsbold er et æstetisk spil, hvor spillerantallet skal være deleligt med fire.
2. Spillerne stiller sig i to kredse. Den inderste kreds med ryggen mod centrum. Den yderste kreds med front mod centrum. Afstandene mellem de to kredse er ca. 1,5 meter.
3. Spillerne i de to kredse skal stå lige over for hinanden, og et par, der står lige over for hinanden, er modspillere, ligesom de to, der står på hver side i samme kreds, er modspillere.
4. Spillet begynder med, at en spiller fra hver kreds, kaster hver sin bold til en medspiller i den anden cirkel (se tegningen).
5. De begynder samtidigt, og boldene fra de to hold fortsætter rundt, til det ene holds bold har overhalet det andet holds bold.

Variationer: Spillet kan varieres på flere måder – for eksempel ved at tælle omgange – ved at starte to steder (med 4 bolde) – 3 steder (med 6 bolde) eller 4 steder (med 8 bolde).

Historien: Spillet kaldes også jagtbold. Det er beskrevet af "Knudsen" i begyndelsen af 1900-tallet.

Legen er beskrevet i bogen "Gamle Idrætslege i Danmark bind 1-4", af Idrætsforsker Jørn Møller.

Sorte spiller mod hvide

Brug bolden – læs mere på
www.dgi.dk/traenertorvet

